

SOTSIAALTÖÖ TULEVIK EUROOPAS

Marju Medar, PhD(sotsiaaltöö)
TÜ Pärnu kolledži sotsiaaltöö dotsent

Sotsiaaltöö tulevik Euroopas on olnud diskussiooni objektiks mitmetel rahvusvahelistel konverentsidel. Diskussioonides sotsiaaltöö tulevikust keskendutakse peamiselt kahele teemade ringile, ühiskonna sotsiaalsele muutumisele ja sellega kaasnevale sotsiaaltöö professiooni muutumisele, kus läbivateks teemadeks nii sotsiaalsete muutuste kui ka sotsiaaltöö muutuste käsitlemisel on perekond ja inivid, tõrjutus ja integratsioon ning hoolekande korralduse vastutuse ülekandumine riigi sektorilt turule.

Sotsiaaltöö on tegevus, mis ei seisa väljaspool riiki, rahvust ning konteksti, milles sotsiaaltöö toimib. Seetõttu peab sotsiaaltöö tulevikust rääkima rahvusvahelisest, eelkõige Euroopa kontekstist lähtudes, mõtestades lahti nii kultuurilis-poliitilise kui sotsiaalmajandusliku dimensiooni. Seega käesolevas artiklis diskuteeritakse eeltoodud protsesside üle, samuti selle üle, kuidas need protsessid toovad paratamatult kaasa ka sotsiaaltöö professiooni muutumise ühiskonnas ning kuidas see omakorda mõjutab uusi suundumusi sotsiaaltöö õpetamisel Bologna protsessi kontekstis, et olla valmis sotsiaaltöötajate ettevalmistamiseks nendes muutuvates tingimustes.

EUROOPA- üks kultuur. Majanduslikul, poliitilisel ja kultuurilisel “Euroopa ruumil” on oluline “vaimne” mõõde, mida nimetatakse ka Euroopa identiteediks. See on “meie tunne” – sarnasuse, ühiste huvide, ühiste probleemide tunnustamine, millele suuresti rajaneb solidaarsus ja koostöö. Demokraatlikult mitmese identiteedi aluseks on ühiskonna multikultuurilisus, milles vähemuse etniline kultuur kujuneb omaette subkultuuriks. Avalikult multikultuurises riigis ei saa etnilisus aluseks nn protestikultuurile ja vähemuste poliitilisele mobiliseerimisele riigi loonud rahvuse vastu. (Ruutsoo 2000: 1-2).

Eesti rahvusriik ei saa tänapäeva maailmas olla edukas minemata kaasa Euroopa üldise suundumusega multikultuursuse suunas. Euroopa Liit avab rahvuslikud piirid migratsiooniks ja ühistegevuseks. Selles „piiride avamise protsessis kaotab rahvusterritorium kui eestlaste enesemääratluse üks kesksemaid mõõtmeid oma senise kaalu ja tähenduse” (Ruutsoo 2000: 3). Eesti elanike visioon väikese rahvusriigi toimimise võimalustest uues Euroopas saab toetuda vaid rahvusliku identiteedi ja Euroopa identiteedi tasakaalule. (Kirch 2007:1) Seega on Eesti ees seisev ülesanne positiivse identiteedi loomine ning samaaegselt negatiivse identiteedi ületamine. Dialoogi arendamine Eestis juba elavate vähemustega on eeldus ja ettevalmistus. Liitumine multikultuurilise rahvaste ühenduse - Euroopa Liiduga, ei kahjusta Eesti kultuuri vaid sisaldab endas rohkelt uusi võimalusi ning seeläbi laieneb ja tugevneb meie rahvuslik identiteet. (Ruutsoo 2000 : 3).

Kindla ja püsiva Euroopa-osaluse eelduseks on Euroopa väärtuste omaks võtmine ja selge arusaam, milliseid nõudmisi Euroopa oma kodanikele seab. Eurooplaseks olemine algab loomulikult huvist Euroopas toimuva suhtes, enda pidamisest Euroopa kodanikuks. Seega on Euroopa integratsioonil täita kaksikülesanne - kaasaegse rahvuse kujundamine ja integreerumine.

Eesti etnose-ülese identiteedi kujundamise ja rahvusriigi-ülese Euroopa identiteedi moodustamise vahel on teineteist toetav seos. Need arengud peavad toimuma paralleelselt. Eesti rahvusriik ei saa tänapäeva maailmas olla edukas teisiti kui arenedes multikultuursuse

suunas, sest Euroopa Liit on multikultuurne rahvaste ühendus. Rahvusülesus ja avatus migratsioonile on Euroopa tulevikuks koostöö võti. Liit avab rahvuslikud piirid migratsiooniks ja ühissetevõtmisteks. (Ruutsoo 2000: 3).

Euroopa ei ole midagi lõplikult valmisolevat, vaid pidevas muutumises olev tänane Euroopa kui „miski”. Euroopa identiteeti ollakse pidevalt loomas. Ühise Euroopa tugevnemise kõige olulisemaks teguriks peetakse euroopaliku õiguskorra (õigusnormid, poliitilised institutsioonid ja ühise kodanikkonna teke) kehtestamist ning olulise probleemina ühise Euroopa tugevnemisel nähakse rahvusliku tööjaotuse ja kohaliku poliitikategemise selgete piiride kadumist Euroopa Liidus. Euroopa muutub järjest enam niinimetatud libisevate piiridega Euroopaks. Beck ja Grande esitavad kriitilise küsimuse – kuidas saab tekkida Euroopa ühisruum olukorras, kus Euroopa Liit ei loo piisavalt võimalusi sotsiaalse ja poliitilise ühtekuuluvuse ning kodanikkonna vabaks arenguks (Beck, Grande 2004: 148; Kirch 2007:2).

Piirideta Euroopa hakkab Eestit mõjutama kahe-suunalise migratsiooni kaudu, kus nii sisse- kui väljarändajad võivad olulisel määral olla mitte-eestlased. Piiride avanemine tähendab Eesti jaoks nii seda, et ilmselt kiireneb integreerumata elanikkonna osa (peamiselt hilisimmigrantide) suundumine teistesse EL riikidesse, aga samas võivad nende asemele tulla uusimmigrandid näiteks hiljuti liitunud Bulgaariast või Rumeeniast (Lensment 2005: 206).

EUROOPA- unifitseeritud majandus. Unifitseeritud majanduse peamiseks ideeks on kapitali, kaupade, inimeste ja teenuste vaba liikumine ühenduse liikmesriikide vahel. Euroopas ja sealhulgas ka Euroopa Liidu juhtivates institutsioonides otsitakse heaolu jätkuvaks tagamiseks tasakaalu, mõeldes sellega nii majanduslikku, poliitilist ja õiguslikku turvalisust, kvaliteetset ja turvalist looduskeskkonda ning sotsiaalset turvalisust.

Euroopa Komisjoni asepresident Siim Kallas kirjutab “heaolu kui tasakaalu” teemal, et majandusliku jõukuse saavutamiseks on mitu teed, kuid on väga oluline, et selle eesmärgi saavutamiseks ei tegutsetaks vahendeid valimata, vaid tasakaalu otsides ja moodsatest arusaamadest tulenevaid piiranguid arvestades. Majandusliku jõukuse kiireks saavutamiseks tuleb valla päästa majanduse loominguks jõud. Selleks on valitsuse käeulatuses kolm poliitikat: tööpoliitika, investeerimispoliitika ja infrastruktuuripoliitika. Kõik need poliitikad sisaldavad valikuid, mida tuleb ikka ja jälle uuesti teha vastavalt muutuvale ajale. Tasakaalupoliitika tähendaks tasakaalu majanduskasvu ja sotsiaalse õigluse vahel teineteist vastastikku täiendava printsiibina. Ilma sotsiaalse turvalisuseta toob majanduse kiire areng kaasa pingeid, mis tekitavad ebakindlust ja ohustavad üleüldist heaolu. Samas arvamus, et suured sotsiaalabi summad toovad ka tasakaalu ja rahulolu, on sügavalt ekslik. /.../ Sotsiaalküsimustes on konsensuslik lahenduste leidmine sageli tähtsam kui lahendus ise. Seega ainult tasakaalustatud tegutsemine võiks edendada nii jõukust kui ka heaolu. (Kallas 2006).

SOTSIAALTÖÖ – valdkond, mis kohandub ühiskonna muutustega. Sotsiaaltöö praktika laienemine Euroopas on toimunud läbi mitmete ühiskonna arengu tendentside. Näitena võib tuua siin industrialiseerumist 19. sajandi teisel poolel, heategevuse põimumist katoliiklusega, luterlusega ja kalvinismiga, teist industrialiseerumislainet 20. sajandi alguses, kus toimus kiire linnastumine, elanikkonna kasv ning levisid laialt mitmesugused epideemiad. Eeltoodud tendentsidele on avaldanud omakorda survet erinevad liikumised ühiskonnas, nagu sotsialistlik liikumine töajouturul, samuti anarhistlikud ja feministlikud liikumised, mis omakorda on toonud kaasa vajaduse vastata töötajate ootustele nõudluse osas valimis- ja

hääletamisõigusele, palgale ja sotsiaalkindlustusele haiguse, töötuse, pensionilejäämise, lastekaitse jm riskide korral. Organisatsioonide liikumise elavnemine on kaasa toonud vajaduse tegeleda struktuuriliste küsimustega ja elanikkonna vajaduste leevendamise. Euroopa reorganiseerimine ja püüd vastata pidevale muutumisele lõi soodsad tingimused sotsiaaltöö struktuuride ülesehitamiseks, seda eelkõige 1. ja 2. maailmasõja tingimustes ja järgselt. Eeltoodud areng kestis kuni modernse heaoluriigi, kui Euroopa leiutise – samahästi kui rahvusriigi, kogu demokraatia ja turumajandusliku kapitalismi ülesehitamiseni. See sündis vastusena probleemidele, mille tõi kaasa kapitalistlik turumajandus. Seda juhtis demokraatlik klassivõitlus ja see järgis rahvusriikide samme (Flora, 1985-1986).

Muutuste ja valikute ees seisab ka hilis-modernne sotsiaaltöö (*Late-Modern Social Work*), otsides vastuseid mitmetele valdkonda puudutavatele küsimustele. Peamiste mõjutustena sotsiaalelule ja sotsiaaltööle, mis muudatusi põhjustavad, võib välja tuua uute probleemide – globaalprobleemide tekke ja leviku, rahvuslike heaolu režiimide tähtsuse vähenemise, ebakindluse kasvu nii majandus-, poliitilises- kui ka igapäevaelus kõigis arenenud tööstusriikides, ühiskonna üha keerulisemaks muutumise, mis avaldab kasvavat mõju inimeste igapäevaelu sotsiaalprobleemide, nagu vaesus, kriminaalsus ja kodune vägivald, ilmnemisele. Muudatusi sotsiaaltöö käsitlemisel põhjustavad ka sotsiaaltöö defineerimine läbi majanduse ja äri terminite, kliendi konteksti mõistmine ja konstrueerimine ning probleemsituatsiooni käsitlemine lähtudes eelkõige globaalsest perspektiivist mitte ainult rahvuslikust, regionaalsest või kohalikust perspektiivist ning sotsiaalhoolekande teenuste rahvusvahelise turu teke ja areng.

Rahvusvahelisel tasandil me räägime sotsiaaltööst kolme teemana: rahvusvahelistumine ja globaliseerumine, sotsiaaltöö sisu muutumine ning sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö sisuline võrdlemine.

Sotsiaaltöö rahvusvahelistumine ja globaliseerumine. Globaliseerumine sisaldab endas internatsionaliseerumist, üldistumist (*universalization*) ja transnatsionaliseerumist, kuid see on siiski midagi enam kui pelgalt nende tähenduste summa. Nii "rahvusvaheliseus/internatsionaalsus" kui ka "rahvusülesus / transnatsionaalsus" viitavad millelegi rahvaste piire ületavale või seostuvad eri rahvaste või riikide vaheliste suhetega. Kui internatsionaliseerumise all mõistetakse tavaliselt riikide või nende esindajate tihenendud kultuurilisi, majanduslikke ja poliitilisi kontakte, siis transnatsionaliseerumine pakub võrdlevat vaatenurka sellele, mis ületab rahvaste piire; seega transnatsionaliseerumine rõhutab sarnaste elementide määravat rolli üksteise suhtes erinevate rahvuskultuuride raames (Hannerz 1990: 237-251).

Mõistes globaliseerumist üldistava protsessina võib öelda, et globaliseerumine on vaba kapitali liikumine, informatsioon ja poliitilise tegevus nii rahvusvahelises kui ka rahvusüleses kontekstis säilitades ka rahvuslike piirjooni. Globaliseerumist võib mõista kui globaalset integratsiooniprotsessi, mis allutab erinevad rahvad, majandused, kultuurid ja poliitilised protsessid üha enam rahvusvahelistele mõjutustele. Majandus on ainult üks globaliseerumise aspekte, sellel on ka sotsiaalne, demograafiline, poliitiline ja kultuuriline mõõde.

Globaliseerumisel on kindlasti olnud majanduse jaoks positiivsed tagajärjed, ent sellest peaksid kasu saama kõik. Globaliseerumise negatiivsed tagajärjed, eriti sotsiaalsfääris, tuleb korvata poliitikatega, mis rakendavad globaliseerumist inimkonna hüvanguks. (BREJC 2005).

Sotsiaaltöötajad tegutsevad väga komplitseeritud maailmas. Neil peab olema ettekujutus globaliseerumise majanduslikest, ökoloogilistest ja sotsiaalsetest jõududest, et saada kontakti oma rahvusvaheliste kolleegidega ning end informeeritud moel rahvusvahelistes ringkondades esindada. Sotsiaaltöö globaliseerumine on kaasa toonud sotsiaaltöö suurema osalemise rahvusvahelistes suhetes ning on tinginud vajaduse määratleda eriala tegevuse parameetrid, väärtused ja teadmistaasi. See kehtib nii selle kohta kui osutatakse otseseid teenuseid immigrandidele, põgenikele või inimestele, kes on ümber asustatud või traumeeritud nälja, sõja, terrorismi või looduskatastroofide tõttu kui ka siis kui osaletakse rahvusvahelistes poliitilistes või poliitikat kujundavates organisatsioonides.

Sotsiaaltöö sisu muutumine seoses heaoluühiskonna muutumisega Euroopas. Kaasaegse heaolu ühiskonna muutustest kahekümnenda sajandi lõpus võib esile tuua mitmeid tendentse, näiteks maailma selgemat jaotumist põhjaks ja lõunaks ning nende osapoolte distantseerumist üksteisest. Samuti erinevate riikide arengutasemete erinevusi, sotsiaalprobleemide tõstatumist ja lahenduste erinevusi riigiti, kompromisside tegemist sotsiaal- ja majanduspoliitikas riikide kapitalistliku arengu ja ümberjagamise protsesside kontekstis. Eeltoodud muutused on esile tõstnud heaoluriikide tugeva arengu ning tõstatunud on debatt tuleviku sotsiaalse kaitse ja potentsiaalse sotsiaalse struktuuri üle ühiskonnas, kus kesksel kohal on küsimused piisavatest võimalustest ja sotsiaalsest õiglusest, vabadusest ja isiklikust heaolust, demokraatiast ja turvalisusest ning solidaarsusest ja kodanikuõigustest (Ascoli 2007: 11-13).

Sotsiaaltöö sisu muutumine on tingitud ka jätkuvalt lahenduste otsimisest seoses tõrjutuse ja integratsiooni teemadega, muutustega perekonnas kui sotsiaalses institutsioonis, seoses vastutuse ülekandumisega avalikult sektorilt turu suunas ning sellega kaasnevast teenuste juhtimise (*managerialism*) kui hilis-modernse sotsiaaltöö ideoloogia väljundi esilekerkimisest.

Perekond kui sotsiaalne institutsioon on läbi aastate üle elanud tõsiseid formaadi muutusi ning seetõttu pole kerge perekonda täpselt või üheselt defineerida. Täna me räägime kõrvuti nii patriarhaalsest perekonnast, tuumperekonnast, üksikvanemaga perekonnast, taasühinenud perekonnast, asendusperest jne. Probleemid peredes tõstatuvad eelkõige sugude ja põlvkondade taustal ning muutused nendes sektorites on märkimisväärsed. Diskuteeritakse selle üle, et seksuaalrevolutsioon kui uus lähenemine ei pööra tähelepanu lastele, vaid pigem indiviidide individuaalsele heaolule. Muutunud on naise roll ja staatus ühiskonnas ning senisest enam on naistele oluline majanduslik areng, oma võimete realiseerimine ja positsioon ühiskonnas ning kõik see on kaasa toonud muutusi perekonnas. Vanemate, eriti emade suur tööga hõivatus on kaasa toonud muudatused vanema ja lapse suhetesse, kus vähenenud on vanemlik vastutus ning see on asendunud pigem lapsele sõbraks või täiskasvanud tugiisikuks olemisega (Campanini 2007: V). Nõudlus naiste ja laste õiguste tagamise järele on kaasa toonud perekonna demokraatiseerumise ning isa võimu vähenemise patriarhaalses perekonnas. Kõik eeltoodud muutused on omakorda põhjuseks, et täna oleme vanemaholduses senisest enam vanemate vastutuse asemel keskendunud lastekaitse küsimustele, laste ja noorte antisotsiaalse käitumise leevendamisele ning nende haridusliku võimekuse toetamisele (Ginsburg 2007: 17). Kõik eeltoodud tendentsid on kaasa toonud olukorra, kus kaasaegses ühiskonnas kasvavad lapsed suures riskis ning seetõttu tuleb ühiskonnal võtta senisest suuremat vastutust riskiperede ja -laste toetamise eest.

Tõrjutusest ja integratsioonist diskuteerides võib välja tuua peamiste tõrjutuse põhjustena vaesust, sõjalisi konflikte, HIV/AIDS-i suurt levikut ning poliitilist marginaliseerimist ja diskrimineerimist. Kõik eeltoodud põhjused avaldavad suurt mõju nii sotsiaaltöö praktikale,

-teadusele kui -haridusele. Peamine rõhuasetus selles töös on inimõiguste kaitsel, abi vajavate perede ja kogukondade toetamisel, samuti diskrimineerimise vastase seadusandluse edasiarendamisel. Kogu eeltoodud tegevust peab toetama finants-, inim- ja organisatsiooniliste ressurssidega ning seejuures on eriti oluline nende ressursside sh tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalteenuste kättesaadavuse, samuti sissetulekute tagamine kõikides regioonides olenemata regioonide arengust või vaesuse astmest (Farzanegan 2007: 14).

Diskussioonides hoolekande korralduse vastutuse ülekandumisest riigi sektorilt turule võib öelda, et suhted sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika vahel on alati mõjutanud sotsiaaltöö teooriate ja meetodite arengut ning iseäranis praegu on näha, kuidas uus neoliberaalne sotsiaalpoliitika omab suurt mõju sotsiaaltöö praktikale. Sotsiaalteenuste korralduse praktika on tänaseks juurdunud kõikide heaoluriigi tüüpide metodoloogilistesse dimensioonidesse, sest teenuste korralduse mudelit peetakse efektiivsemaks, see on rohkem orienteeritud teenuste osutamise kvaliteedile ning annab kliendile tagasiside ja kontrolli võimaluse selles protsessis. Samas ideoloogilises mõttes teenuste korralduse rõhuasetus turu mehhanismidele elimineerib sotsiaalset vastutust ning seetõttu peetakse vajalikuks seda mudelit senisest enam analüüsida (Lorenz 2007: 21).

Teenuste juhtimise ideoloogia väljundi esilekerkimine on kaasa toonud eelkõige tööstiili muutused sotsiaaltöös, kus olulisel kohal on projektipõhisus, vajadus informatsiooni tehnoloogiate, võrgustikutöö oskuste ja võimete järele ning senisest suurema rõhuasetuse tehnilistele väljunditele moraalsete väljundite hinnaga.

Sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö sisuline võrdlemine. Sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö sisulise võrdlemisega on Euroopas veel suhteliselt vähe tegeletud. Peamiseks põhjuseks võib pidada sotsiaalpoliitiliste lähenemiste ja sotsiaaltöö metodoloogiate rohkust riikide lõikes ning võrdleva metodoloogia väljatöötamise raskusi seoses eeltoodud paljususega, samuti raskusi multikultuursete kogukondade ja piiriüleste rahvuslike iseärasuste analüüsimise raskusi. Täna on sotsiaaltöö praktika võrdlevas analüüsis Euroopas puudu veel struktuuriliste ja preventiivsete strateegiate võrdlevad analüüsid, piiriületava sotsiaaltöö vajaduste ja võimaluste võrdlus, sh piiriülese sotsiaalabi, sotsiaalnõustamise, sotsiaalsete institutsioonide ja hoolekande võrdlevad analüüsid. Piisavalt pole võrdlevaid analüüse sotsiaal-kultuurilise töö, sh sotsiaalkultuurilise hariduse (täiskasvanuharidus, jätkuõpe ja elukestev õpe) ja demokraatia, kodanikuühiskonna ning kogukonna arendamise valdkondades, samuti kutsealase sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika küsimusi puudutavatel teemadel.

SOTSIAALTÖÖ – ümberdefineerimine ja uued suunad. Eelpool kirjeldatud protsessid ühiskonnas ja sellega seonduvad valdkonna arengud tõstatasid juba 21. sajandi alguse aastail vajaduse üle vaadata sotsiaaltöö definitsioon, väärtused ja peamised teoreetilised lähenemised, millele sotsiaaltöö eriala oma töös baseerub. Pikkade arutelude tulemusena kinnitati ühtse rahvusvahelise definitsioonina Kopenhaagenis 2001. a. juunis eelnevalt 2000 aastal Montrealis Rahvusvahelise Sotsiaaltöötajate Föderatsiooni üldkoosoleku (IFSW) poolt ja 2001 aastal Rahvusvahelise Sotsiaaltöökoolide Assotsiatsiooni (IASSW) poolt vastuvõetud uus sotsiaaltöö definitsioon, mille kohaselt on sotsiaaltöö defineeritud järgmiselt.

„Sotsiaaltöö eriala tegeleb sotsiaalsete muutustega, probleemide lahendamise ja inimsuhetes ning inimeste jõustamisega, suurendamaks nende heaolu. Toetudes käitumis- ja sotsiaalsete süsteemide teooriatele, sekkub sotsiaaltöö seal, kus toimub inimese ja teda ümbritseva

keskkonna vaheline interaktsioon. Sotsiaaltöös on põhjaneva tähtsusega inimõigused ja sotsiaalne õiglus”. (Hare 2007: 53).

Sotsiaaltöö uues kontseptsioonis eristatakse peamiselt kahte lähenemist:

- Sotsiaaltöö universaalne ja ühendav üldpõhimõte on sekkumine inimeste kokkupuutepunktis nii nende füüsilise kui sotsiaalse keskkonnaga, kus mõnede meetodite puhul keskendutakse sekkumisele üksikisiku(te) ellu ja nende elu- või töökeskkonda ning teistel asjaoludel on fookuses keskkond ning selle mõju inimese elule ühiskonnas (Ramsay 1999, Hare 2007: 53-54).
- Heaolu suurendamine, kus heaolu on elukestev eduka soorituse seisund, mis hõlmab füüsilisi, kognitiivseid ja sotsiaalseid-emotsionaalseid funktsioone ning mille tulemuseks on inimese kultuurilises kogukonnas oluliseks peetav produktiivne tegevus, rahuldustpakkuvad sotsiaalsed suhted ning võime ületada mõõdukaid psühhosotsiaalseid ja keskkonnaprobleeme (Pollard, Davidson 2001: 10-11; Hare 2007: 53-54).

Sotsiaaltöö uues definitsioonis on sõnastatud ka baasideoloogia, milles sotsiaaltöö kujutab endast omavahel seotud väärtuste, teooria ja praktika süsteemi (IFSW sotsiaaltöö definitsioonist 2000). Väärtusteks sotsiaaltöös on: võrdõiguslikkus, solidaarsus, teiste inimeste vajaduste, väärikuse ja väärtuse arvestamine ning sotsiaalne kaasatus. Oma kutsetöös kasutab sotsiaaltöö praktika tõenduspõhist lähenemist, lähtub kohalikust kontekstist ja arvestab sellega ning on hinnatud läbi biopsühhosotsiaalse prisma. Peamisteks teoreetilisteks lähenemisteks sotsiaaltöös on:

- Inimkäitumise teooriad: psühhodünaamiline teooria, kognitiiv-käitumuslik teooria, organisatsiooniteooria, kriisi- jm teooriad
- Süsteemiteooriad: ökoloogiline, biopsühhosotsiaalne ja sotsiokultuuriline lähenemine (Hare 2007: 52-57).

Erilist tähelepanu kogukonna aktiveerimisel osutatakse jõustamisele, milles „jõustamine on isikliku inimestevahelise ja poliitilise võimu suurendamise protsess, selleks et üksikisikud, pered ja kogukonnad saaksid tegutseda oma olukorra parandamise nimel. See on vahend, mis aitab tegeleda võimuta rahvastiku probleemidega ning selle rolliga, mida võimutus mängib sotsiaalprobleemide tekitamises ning püsijäämises nii arenevates kui ka arenenud ühiskondades.” (Gutierrez jt 1995: 249-250)

SOTSIAALTÖÖ - tulevik Euroopas. Nagu juba eelpool mainitud, mõjutavad sotsiaaltöö tulevikku nii rahvuslike heaolu režiimide mõju vähenemine, globaliseerumine, neoliberalistlik majanduspoliitika ja vaba konkurents, mida loetakse parimaks ja kõige efektiivsemaks teeks majandus- ja sotsiaalelu korraldamisel, milles sotsiaaltöö saavutab läbi konkurentsi maksimum tõhususe ja parima kvaliteedi. Oluline on diskussioonides keskenduda sellele, kuidas neid sotsiaaltöö ette püstitatud küsimusi lahendada? Ewijk on artiklis „Kvaliteetne tööhõive sotsiaaltöötajatele: tunnustuse olemus” välja toonud järgmisi viise, kuidas sotsiaaltöötajate ette seatud ülesandeid ühiskonnas saavutada.

Nendeks tegevusteks on:

- Toetava, säästva ja inspireeriva sotsiaalpoliitika kujundamine;
- Sotsiaalpoliitika ja sotsiaaltöö lokaliseerimine, liikumine KOV tasandile;
- Restriktiivse ehk kitsendava sotsiaalpoliitika kasutamine mobiilsuse ja migratsiooni küsimuste lahendamisel;

- Uute sekkumisstrateegiatega rakendamine mobiilsuse ja migratsiooniprotsesside suunamisel, sh preventiivne töö ja integratsioon;
- Kvaliteetse tööhõive tagamine ning sotsiaalteenuste kui välja kujunenud majandussektori tunnustamine;
- Heaoluriigist tööabi- või aktiveerimisriigiks muutumine (EC 2004, 2006);
- Kaitsvast riigist riskivaks riigiks muutumine, mis jõustab oma kodanikke ning turgu olema ettevõtlik, dünaamiline ja innovaatiline;
- Suund tüüriva ja sõudva võimu poole püüdes hoiduda protsesside ja teenuste liigest reguleerimisest;
- Uute tüürimisstrateegiatega rakendamine ja toetamine (innovaatiliste sotsiaalteenuste arendamine);
- Turundusstrateegiatega rakendamine avalikele ja sotsiaalteenustele;
- Teenuste osutamise delegeerimine ja usalduslikud suhted nii KOV-ga kui kogukonna teiste liikmetega;
- Kodanikkonna aktiveerimine (isiklik vastutus, inim- ja sotsiaalsed õigused, sotsiaalne vastutus, sotsiaalse kapitali arendamine);
- Tarbija mitte üksiku teenuse või eriala asetamine fookusesse;
- Suund sotsiaalteenuste rahvusvahelistumisele;
- Sotsiaalteenuste privatiseerimine kasutades erinevaid privatiseerimisstrateegiaid (isiklik hoolduseelarve, väikeste hooldusüksuste rakendamine, avatud pakkumiskonkursside rakendamine sotsiaalteenustele, väikeettevõtlike aktiveerimine);
- Investeerimine ümberõppesse ja koolitusse, rikastamaks sotsiaaltöö baasi (Ewijk 2007: 25-31).

Sotsiaalteenuste uueks jõuks ja missiooniks eeltoodud protsessides ja tegevuste elluviimisel on inimeste aktiveerimine, sekkumine probleemsetes olukordades, sotsiaalse vastutuse ja elupiirkondade sotsiaalse sidususe toetamine ja edendamine, inimeste informeerimine ja nõustamine nende õiguste, kohustuste, sotsiaalse kaitse jne osas, inimeste toetamine sotsiaalsete ja kultuuriliste pädevuste arendamiseks ning inimeste eest hoolitsemine, hoolekande korraldamine puudega inimestele, eakatele ja psühhiaatriline abi kohalikus omavalitsuses (Ewijk 2007: 25-31).

SOTSIAALTÖÖ – tulevik Eestis. Eesti ühiskond vananeb jätkuvalt ning see protsess nõuab ühiskonnaelu märkimisväärset ümberkorraldamist. Vananemine puudutab ühtviisi nii rahvastikku kui ka iga üksikut inimest. Elanikkonna kiire demograafiline vananemine vajab ühiskonnalt aina rohkem nii materiaalseid kui mittemateriaalseid ressursse, et tagada eakatele kasvav sotsiaalne heaolu. Ühiskond on sunnitud enda kanda võtma üha enam kulutusi ja leidma lahendusi, tagamaks eakate inimeste sotsiaalset kaitset. Ühiskonna valmisolek eakate heaolu tagamisel läbi komplekssete sotsiaalpoliitiliste meetmete peegeldab iga ühiskonna ja riigi inimsõbralikkust ja demokraatiasse suhtumist sõltumata riigi ühiskondlik- poliitilisest korrast (Medar, 2003: 3-8). Kahaneva ja vananeva rahvastikuga Eesti jaoks ei piisa edukaks majanduse ümberkorraldamiseks ainult haritud noorte tööturule jõudmisest, vajalik on kõigi põlvkondade ning erineva haridustaustaga inimeste osalemine tööturul ja elukestvas õppes (Inimressursi arendamine..., 2007). Täna on eakate osalus tööturul ja täiskasvanute koolituses Eestis võrreldes teiste EL riikidega väga madal ning põhjusena võib välja tuua tugistruktuuride (nõustamisteenused, kompaktne ja kättesaadav info õppimis- ja töötamisvõimaluste kohta, kvaliteedikindlustus, rahastamisskeem jne) puudumist või ebapiisavat toimimist (Riiklik struktuurivahendite..., 2007; Elukeskkonna arendamine..., 2007).

Teenuste sektor eakate, puudega inimeste ning laste ja perede hoolekandes pole veel piisavalt arenenud. Sellel on mitmeid põhjusi, kuid üheks põhjuseks võib pidada integreeritud lähenemise puudumist teenuste juhtimises. Sektoriaalne lähenemine on näidanud et see ei taga teenuste juhtimise kontseptsioonide optimeeritud, elanikkonna ja kogukonna väärtusi arvestavat ning -keskkonna säästlikku arengut. Seetõttu on teenuste sektoris vajalik üha enam suunata tähelepanu integreeritud lähenemise rakendamisele teenuste osutamisel.

Oluliseks sotsiaaltööd puudutavaks küsimuseks on kogukonna ressursside arendamine, sh sotsiaalse kapitali arendamine, koosvõrgustiku sidusus ning nende panus sotsiaalmajanduslike ja säästvat arengut järgivate eesmärkide täitmisel ning kuluefektiivsus. Konkurentsivõimelist riiki ei ole võimalik ehitada teisiti kui kõigi ühiskonna ja riigi sektorite strateegilises koostöös (Eesti kodanikualgatuse..., 2006). See asjaolu paneb erilise rõõ strateegilise vastutuse kõigile juhtorganeile avalikus, era- ja mittetulundussektoris (Kala, 2002: 49) ning toob kaasa inim- ja sotsiaalse kapitali teemade laiemal käsitlemisel vajaduse. Ühelt poolt on inimkapital sotsiaalse edu võti ja põhineb individuaalsetel saavutustel. Sotsiaalne kapital on teisese tähtsusega ja suhteliselt piiratud võimalustega (taandub kitsa sihtgrupi probleemidele – tõrjutud, mahajäetud, erivajadustega jne). Teiselt poolt inim- ja sotsiaalne kapital täiendavad teineteist ning neil on mõlemal vastastikku võimendav mõju: 1) majanduskasvule (säästmine, ettevõtluskultuur, innovatsioon, konkurents, äri ja turgude organisatsiooniline toimimine, regionaalne areng, tööstusklastrid ja tööturg); 2) sotsiaalsele kontrollile (kuritegevus); 3) toetusele (hooldus, haritus); 4) tervisele (suremus); 5) valitsusele, institutsioonidele, demokraatia toetamisele. Esimesel juhul saavutab indiviid oma eesmärgid iseseisvalt, konkureerides teistega. Teisel juhul on indiviid suurema saavutusvõimega kui ta nii konkureerib kui koostööd teistega kasutades selleks koostöövõrgustikke kui ka jagatud väärtushinnangute süsteemi ning oma võimeid. Seega peaks poliitika olema suunatud indiviididele ja nendevahelistele suhetele (Päll, 2004: 14). Sotsiaalsel kapitalil on kolm komponenti: normid, usaldus ja sotsiaalsed võrgustikud (Koreinik, 200: 62) ning tegevustena sisaldab see eelkõige koordineerimist ja koostööd sotsiaalse struktuuri kontekstis.

Viimastel aastakümnetel on hakatud ühiskonnas enam tähelepanu pöörama füüsilise, sh sotsiaalse keskkonna mõjule inimese toimetulekule. Ökoloogilist suundumust sotsiaalvaldkonnas tõlgendatakse kui vastust ühiskonna kiirele moderniseerimisele ning arutletakse selle üle, kuidas tulevad ühiskonna liikmed toime keerukas ja kiiresti muutuv maailmas (Viiralt 2002: 144). Ka sotsiaaltöö uues kontseptsioonis, millest eespool juttu oli, on keskseks mõtteviisiks inimeste kokkupuutepunkt nii nende füüsilise kui sotsiaalse keskkonnaga, milles sotsiaaltööl eeldatakse mitmekesiste ja innovaatiliste sekkumisstrateegiate väljatöötamist ja rakendamist inimeste toetamisel nende probleemide esinemise korral suhetes sotsiaalse keskkonnaga, seda nii üksikisiku, kogukonna kui ühiskonna tasandil. Eeltoodud mõtteviisi rakendamist toetavad aastateks 2007-2013 vastuvõetud riiklikud arengustrateegiad: „Elukeskkonna arendamise rakenduskava 2007-2013”, „Majanduskeskkonna arendamise rakenduskava 2007-2013” ja „Inimressursi arendamise rakenduskava 2007-2013” (Elukeskkonna arendamise..., 2007; Majanduskeskkonna arendamise..., 2007; Inimressursi arendamise..., 2007). Üldine reegel selles kontekstis on, et majanduslik areng peab olema kaasav, integreeriv ning säästev ja tooma kasu kõigile (Sotsiaalse kaitse..., 2006).

Eeltoodut aluseks võttes on Eestis sotsiaaltöö valdkonnas edaspidi vajalik detailsemalt käsitleda järgmisi inimtegevusega seotud teematikaid kogukonnas:

- Kogukonna tugevdamine ja selle atraktiivsuse suurendamine läbi elanikkonna aktiivse kaasamise, sh eakate ja puudega inimeste tööhõive ning elukestva õppe toetamine;

- Muukeelsete eakate teenuste vajaduste hindamine;
- Innovaatiliste erinevatele sihtrühmadele suunatud teenuste arendamine ja optimeeritud teenuste juhtimise kontseptsiooni aluste väljatöötamine;
- Inim- ja sotsiaalse kapitali arendamine kogukonnas põlvkondade sidususe kontekstis.

SOTSIAALTÖÖ - aspektid, millega tuleb koolitamisel arvestada. Sotsiaaltöö koolituses tuleks edaspidi pöörata suuremat tähelepanu kultuuride erinevustele ja mitmekesisusele. Samuti on oluline senisest suuremat rõhku asetada valdkondadevahelisele integreeritusele (sotsiaal, haridus, meditsiin, majandus, keskkonnakaitse jt), avaliku-, era- ja mittetulundusliku sektori tööhõive küsimustele ning majanduslikult elujõuliste teenuste vormide arendamisele ja õpetamisele, et tagada läbi sotsiaaltöötajate professionaalse õpetuse kasvav teovõime kogukonnas. Senisest enam peaks kaasama kolmandat sektorit, sh vabatahtlikke- ja eraorganisatsioone hoolekandeteenuste osutamisse, rahastatuna erinevate EL- programmide, nagu Socrates, Leonardo, Grundvig jt kaudu.

Koolitamisel tuleks jätkuvalt õppekavade arendamisel lähtuda EL ja Euroopa Nõukogu vastavatest programmidest, Bologna deklaratsioonist, millega on BAMA (bakalaureus + magister) struktuur tõusnud akadeemilise õpetuse fookusesse ja arvestada nii üldisemate programmidega kui orienteeritusega rahvusvahelistumisele Euroopas. Samas ei tohi koolitamisel tähelepanuta jätta kogukondlikke erinevusi, sh suhestumist riigi ajaloo ja sotsiaalmajandusliku olukorraga ning tagada õppijaile paindlikud 2 või 3 astmelised programmid, õppekavade ja astmete läbipaistvus ja võrreldavus ning sidusus tööturuga, samuti Euroopa dimensioon, mis võimaldaks nii üliõpilaste kui õppejõudude mobiilsuse, pideva kvaliteedi tagamise ja kraadide vastastikuse tunnustamise kõrgkoolide vahel.

Kokkuvõtvalt sotsiaaltöö tuleviku kohta Euroopas võib öelda, et suund on võetud inimressursi arendamisele ja väärtustamisele, kus olulisel kohal on kogukonna toimimise tagamine läbi elanikkonna aktiivse tegevuse. Teenuste juhtimise kontseptsiooni edasine arendamine on läbi põimunud erinevate inimtegevuse valdkondade integreeritud majandamisega. Majandamisel on kesksel kohal sotsiaalne valik, kus osalevad kõik huvirühmad ning majandamine arvestab nii ökoloogiliste kui ka sotsio-ökonomiliste võimalustega, on pika-ajaliste eesmärkidega, jätkusuutlik ja rikastab ettevõtlusvaldkonda, pakkudes senistele traditsioonilistele teenustele/tegevustele lisaks alternatiive. Sotsiaaltöö roll selles komplekses tegurite võrgustikus on pidev heaolu tagamise mehhanismide arendamine, sotsiaalse arengu edendamine, sh majandus- ja sotsiaalpoliitika integreerimine ning sotsiaalkaitse orienteerimine investeerimisele, püüdes suurendada inimjõu osalemist produktiivses majanduses.

KASUTATUD KIRJANDUS

- ASCOLI, U. (2007). *Modern Welfare States. Social Change and Social Professions*. Abstract book, Parma, Italy. P 11-13.
- BECK, U., GRANDE, E. (2004). *Das kosmopolitische Europa. Gesellschaft und Politik in der Zweiten Moderne*. Suhrkamp. Frankfurt am Main (Edition Zweite Moderne), P 148.
- BREJC, M. (EPP-ED, SI). (2005). EL toetab "sotsiaalset globaliseerumist". *Dokument: A6-0308/2005. Menetlus: Omaalgatuslik raport*. Arutelu: 14.11.2005.
- CAMPANINI, A. (2007). *Preface*. Social Change and Social Professions. Abstract book, Parma, Italy. P 17-20.
- EESTI kodanikualgatuse toetamise arengukava 2007-2010. VV 11.05.2006 korraldus nr 281 (<http://www.siseministerium.ee/>).

ELUKESKKONNA arendamise rakenduskava 2007-2013. <http://www.fin.ee/>

EUROPEAN Commission (2004). *Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for growth and employment*. High Level Group chaired by Wim Kok.

EUROPEAN Commission (2006). *Modernising labour law to meet the challenges of the 21st century*. Green Paper, Brussels: EC (COM 708).

EWIJK; H. van (2007). Kvaliteetne tööhõive sotsiaaltöötajatele: tunnustuse olemus. *Sotsiaaltöö 3/2007*, 25-31.

FARZANEGAN, M. (2007). *Diversity and integration: Reaching out to the poorest and most marginalised groups with an emphasis on children*. Social Change and Social Professions. Abstract book, Parma, Italy. P 14-16.

FLORA, P. (ed.) (1985-1986). *Growth to Limits: The Western Welfare States Since World War II*, Vol. 1-V. de Gruyter.

FLORA, P. (1985-1986). *Growth to Limits: The Western European Welfare States since World War II*. Vol. 1, *Sweden, Norway, Finland, Denmark*. Vol. 2, *Germany, United Kingdom, Ireland, Italy*. Ed by Peter Flora.

GINSBURG, N. (2007). *Family and individuality*. Social Change and Social Professions. Abstract book, Parma, Italy. P 17-20.

GUTIERREZ, L., Glen Maye, L., DeLois, K. (1995). *The Organisational Context of Empowerment Practice: Implications for Social Work Administration*. *Social Work* 40: 249-258.

HANNERZ, U. (1990). Cosmopolitans and Locals in World Culture. Mike Featherstone (ed.), *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*. (Ajakirja *Theory, Culture & Society* eriväljaanne.) London: Sage, 237-251.

HARE, I. (2007). Sotsiaaltöö määratlemine 21. sajandiks. *Sotsiaaltöö 2/2007*, 52-58.

INIMRESSURSI arendamise rakenduskava 2007-2013. <http://www.fin.ee/>

KALA, H. (2002). Juhtimisorganite strateegilise vastutuse ja sidususe probleemid Eesti konkurentsivõime kindlustamisel. Eesti sotsiaalteaduste III aastakonverentsi kogumik Usaldus. Vastutus. Sidusus. Tallinna Tehnikaülikooli humanitaar- ja sotsiaalteaduste instituut, 49-55.

KALLAS, S. (2006). Heaolu kui tasakaal. *Eesti Päevaleht*, 9. det.

KIRCH, A. (2007). Eesti Euroopa Liidus, tagasivaade läbi sotsioloogia peegli. *Kirikiri* 2007.06.17, 1.

KOREINIK, K. (2002). Majandustegevus ja usaldus: sotsiaalse kapitali teooria ja institutsionalism. Eesti sotsiaalteaduste III aastakonverentsi kogumik Usaldus. Vastutus. Sidusus. Tallinna Tehnikaülikooli humanitaar- ja sotsiaalteaduste instituut, 62-66.

LORENZ, W. (2007). *Managerialism: From State to Market*. Social Change and Social Professions. Abstract book, Parma, Italy. P 21-23.

MAJANDUSKESKKONNA arendamise rakenduskava 2007-2013. <http://www.fin.ee/>

MEDAR, E. (2003). Gerontoloogiline sotsiaaltöö: teoreetilis-praktilisi käsitlusi. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, 3-8.

LENSMENT, A. (2005). Elu emigratsioonis: nõukogude järgse aja emigrandi eneseteadvuse sotsiaal-psühholoogilised põhijooned (resümee). *Audentes 10. aastat. Audentese Ülikooli Toimetised*, 2005/ 7, 206.

POLLARD, E., DAVIDSON, L. (2001). *Action Research in Family Childhood*. Foundations of Child Well-Being. Atlanta, GA: Center for Child Well-Being. Paris: UNESCO, P 10-11.

PÄLL, A.M. 2004. Sotsiaalne kapital: mõõtmine ja seos sotsiaalmajandusliku arenguga Eesti regionide näitel. Magistritöö. TÜ Majandusteaduskond.

RAMSAY, R.F. (1999). *Toward a Common Paradigmatic Home: Social Work in the Twenty-first Century*. *Indian Journal of Social Work* 60: 69-86.

RIIKLIK struktuurivahendite kasutamise strateegia 2007-2013. <http://www.fin.ee/>

RUUTSOO, R. (2000). Rahvusriik, identiteet ja Euroopa Liit. *Infovoldik „Eesti ja Euroopa Liit”, No 16*. Euroopa Liidu Infosekretariaat, 1-4.

SOTSIAALSE kaitse ja kaasatuse riiklik arengukava 2006 -2008. <http://www.sm.ee/>

SÄÄSTEV EESTI 21. (2005). Eesti säästva arengu riiklik strateegia. Tallinn.

VIIRALT, I. (2002). Ökosotsiaalne vaatenurk eakate taastusravis. Eesti sotsiaalteaduste III aastakonverentsi kogumik Usaldus. Vastutus. Sidusus. Tallinna Tehnikaülikooli humanitaar- ja sotsiaalteaduste instituut, 143-147.

Marju.Medar@ut.ee